

การศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินงานภาครัฐ

นเรศ สังข์อินทร์*

สาขาวิชานโยบายสาธารณะ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

*Nared5463@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ เป็นการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินงานภาครัฐ คือ การส่งเสริมสนับสนุน และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามา มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมขององค์กรภาครัฐ ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ในการร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามตรวจสอบการดำเนินการ รวมทั้งร่วมรับผลประโยชน์หรือผลกระทบจากการดำเนินการ

ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินงานภาครัฐนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะช่วยให้การ ดำเนินการใด ๆ ที่เกิดจากรัฐมีทิศทางและพลังในการขับเคลื่อนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งสังคม ก่อให้เกิดกระแสความตื่นตัว ของคนในสังคม เกิดพลังความสามัคคี เป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐ ท้ายที่สุดก็จะสามารถทำให้สิ่ง ๆ นั้นบรรลุวัตถุประสงค์ เหมือนกับที่รัฐบาลมีมาตรการให้ประชาชนเว้นระยะห่างทางสังคม (Social Distancing) ในขณะนี้ เพื่อลดการแพร่ระบาดของ โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด - 19) #อยู่บ้านหยุดเชื้อเพื่อชาติ

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม, โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด - 19), อยู่บ้านหยุดเชื้อเพื่อชาติ

A Study of Public Participation in Government Operations

Nared Sungkhin*

Public Policy Department Faculty of Public Administration Suan Sunandha Rajabhat University

*Nared5463@gmail.com

Abstract

This academic article is a study of public participation in government of operation that is to promote, support, and give people an opportunity to take part in conducting projects and activities of government organization both formal and informal participation in thinking, problems analyzing, planning, decision making, monitoring including receiving benefits or impacts from operations.

The public participation in government operations is very significant because any operations done by governments become more directive and powerful to move the whole society. It not only causes a current social awareness and unity but also decreases the burden of the government eventually achieves the goals. This is similar to the government that has people keep social distancing now to reduce the spread of the corona virus infection 2019 (Covid-19) #Stay home, stop infection for nation

Key words: Participation, Coronavirus Infection Disease 2019 (Covid-19), Stay home, stop infection for nation

1. บทนำ

สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด - 19) ลุกลามไปทั่วโลก ทั้งยังมีรายงานการพบผู้ติดเชื้อในหลายประเทศ จนทำให้ยอดผู้ติดเชื้อ จำนวนผู้ป่วย และจำนวนผู้เสียชีวิตเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในหลายทวีป ซึ่งในสถานการณ์เช่นนี้เป็นข้อบ่งชี้ว่า การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด - 19) คงจะแพร่ระบาดไปอีกสักระยะหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่หลายประเทศทั่วโลกพยายามหามาตรการในการป้องกันขั้นสูง เพื่อให้เชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด - 19) หยุดการแพร่กระจาย และหนึ่งในหลายประเทศทั่วโลกนั้น รัฐบาลประเทศไทยก็พยายามบูรณาการความร่วมมือกับทุกภาคส่วนในการคัดกรอง ฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุมโรคอย่างเข้มข้น ด้วยการขอความร่วมมือจากประชาชนปฏิบัติตามคำแนะนำต่าง ๆ เพื่อความปลอดภัยทั้งของตนเองและผู้อื่น เพื่อช่วยลดผลกระทบในด้านเศรษฐกิจและสังคม แต่กระนั้น ก็ดูเหมือนว่าการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด - 19) ก็ยังแพร่ระบาดอย่างต่อเนื่อง จนล่าสุดองค์การอนามัยโลกประกาศให้การระบาดของโรสดังกล่าวเป็นภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุขระหว่างประเทศ (Public Health Emergency of International Concern-PHEIC) จึงทำให้ทุกภาคส่วนจำเป็นต้องเพิ่มมาตรการในการรับมือกับการแพร่ระบาด

รัฐบาลไทยจึงต้องยกระดับมาตรการควบคุมการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด - 19) ให้สูงขึ้น โดยต้องขอความร่วมมือกับภาคประชาชน นักวิชาการ และภาคธุรกิจ ในส่วนของภาครัฐต้องดำเนินการตามมาตรการอย่างเคร่งครัด โดยต้องขอให้ประชาชนร่วมดำเนินการในเรื่องดังกล่าวด้วย เพราะ “การมีส่วนร่วม (Participation)” เป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด ซึ่งเป็นการสื่อสารสองทางระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน หรือองค์การ ในการดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง

หรือหลายกิจกรรม ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งการมีส่วนร่วมจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกันของกลุ่ม และเป็นการเสริมสร้างความสามัคคี ความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย ในกรณีนี้จะช่วยลดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด - 19) ทำให้สถานการณ์ในประเทศดีขึ้น พร้อมกลับสู่สภาวะปกติโดยเร็ว ทั้งนี้ การอธิบายแนวคิดทฤษฎี การมีส่วนร่วมในบทความนี้ ประกอบด้วยหัวข้อ 1. บทนำ 2. ความหมายของการมีส่วนร่วม 3. ลักษณะการมีส่วนร่วม 4. ขั้นตอนและรูปแบบการมีส่วนร่วม 5. ประเภทการมีส่วนร่วม 6. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน 7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และ 8. บทสรุป ตามลำดับ

2. ความหมายของการมีส่วนร่วม

แนวคิด ทฤษฎีการมีส่วนร่วมมีนักวิชาการให้ความหมายไว้หลากหลายคน ดังนี้

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วม เป็นกิจกรรมในการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา การตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันเป็นผลกระทบมาถึงตน

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดการมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

ยุพาพร รุปงาม (2545) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ว่า คือ กระบวนการให้บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิดตัดสินใจ แก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของบุคคล แก้ไขปัญหา ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน ติดตามการปฏิบัติงานขององค์การและบุคคลที่เกี่ยวข้อง

Kasperson, R.E. and Breitbank (1974) (อ้างถึงใน ทานตะวัน อินทร์จันทร์, 2546) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนทำตนเป็นผู้สร้างสรรค์กิจกรรมในกระบวนการพัฒนาซึ่งจะบังเกิดผล คือ สามารถแสดงบทบาทที่สร้างสรรค์ได้และผลของกิจกรรมจะต้องย้อนกลับมาสู่พวกเขา

Erwin, W. (1976) (อ้างถึงใน ปรีดา เจษฎารางกุล, 2550) ได้ให้ความหมายไว้ว่าการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ไขปัญหาของตนเองเน้นการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันกับประชาชนใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนแก้ไขร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุน ติดตามการปฏิบัติงานขององค์การและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาแนวคิดและความหมายของการมีส่วนร่วมจากนักวิชาการต่าง ๆ ข้างต้น สามารถสรุปอย่างกว้างได้ว่าการมีส่วนร่วม หมายถึง การทำงานร่วมกันกับกลุ่มเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมกระทำการตัดสินใจใช้ทรัพยากร และมีความรับผิดชอบในกิจกรรมที่กระทำโดยกลุ่มให้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา การตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อกลุ่มโดยตรง การมีส่วนร่วมจึงเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มและเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย

3. ลักษณะการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถจำแนกตามลักษณะงานหรือกิจกรรมที่ดำเนินการได้หลายลักษณะ ทั้งในด้านการบริหารจัดการโครงการ และการพัฒนางานของภาครัฐ รวมถึงบริบทของการมีส่วนร่วมอื่น ๆ ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวคิดและทัศนะเกี่ยวกับลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้หลากหลายประการ ได้แก่

อคิน รพีพัฒน์ (2525) ได้แบ่งลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนออกเป็น 5 ระดับ คือ

1. ประชาชนมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการของชุมชน ตลอดจนเรียงลำดับความสำคัญของปัญหา ร่วมกับผู้ปฏิบัติงานในสนาม (Organizer)

2. ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุแห่งปัญหาและแนวทางต่าง ๆ ที่อาจนำมาใช้ในการแก้ปัญหา
3. ประชาชนมีส่วนร่วมในการพิจารณาแนวทางและวิธีการที่จะใช้ในการแก้ปัญหาและวางแผนเพื่อแก้ปัญหาพร้อมกับผู้ปฏิบัติงาน

สนม

4. ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผนเพื่อแก้ปัญหา
5. ประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามผลการปฏิบัติงานร่วมกับผู้ปฏิบัติงานในสนม

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2533) ได้กล่าวถึงลักษณะหรือมิติของการมีส่วนร่วมไว้ 4 รูปแบบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ หมายถึง การร่วมคิดค้นหาและตัดสินใจหรือการกำหนดรายละเอียดของสิ่งที่จะดำเนินการ
2. การมีส่วนร่วมปฏิบัติการในกิจกรรมโครงการ หมายถึง การที่มีส่วนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินโครงการ ร่วมแรง ร่วมสมทบค่าใช้จ่าย การให้ข้อมูลที่จำเป็น ตลอดจนการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการ ร่วมในการบริหารงาน หรือการประสานงาน
3. การมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์ หมายถึง การได้รับผลประโยชน์จากการเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ เช่น มีรายได้เพิ่มขึ้น มีการกระจายโอกาสทางการพัฒนา การรับรู้แนวความคิด และการช่วยเหลือด้านต่าง ๆ มากขึ้น เป็นต้น
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล หมายถึง การที่ประชาชนเข้าร่วมเพื่อการประเมินผลการดำเนินโครงการ โดยอาจดำเนินการผ่านกระบวนการทางการเมือง หรือสื่อมวลชนต่าง ๆ

สุธี ศรสวรรค์ (2538) ได้แบ่งรูปแบบของการมีส่วนร่วมออกเป็น 10 แบบ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมประชุม	6. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
2. การมีส่วนร่วมออกเงิน	7. การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค
3. การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ	8. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการ
4. การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ	9. การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน
5. การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์	10. การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินงานภาครัฐมีลักษณะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่ดำเนินการ โดยลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ปรากฏ เช่น การร่วมคิด ร่วมศึกษา วางแผน ดำเนินการ การตัดสินใจ ควบคุมติดตามประเมินผล ร่วมลงทุน และร่วมรับผลประโยชน์ ซึ่งสามารถดำเนินการโดยผ่านช่องทางทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยทางตรง ได้แก่ การเป็นสมาชิกกรรมการ ประธานหรือผู้นำ ผู้เข้าร่วมประชุม ผู้ออกเงิน เป็นต้น ส่วนทางอ้อม ได้แก่ การเลือกตั้งผู้แทน โดยสามารถแบ่งระดับการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. การมีส่วนร่วมในระดับแนวนอน (Horizontal forms of participation)
2. การมีส่วนร่วมในระดับแนวตั้ง (Vertical forms of participation)
3. การมีส่วนร่วมในการบริหาร (Participation in administrative process) เป็นการมีส่วนร่วมที่เป็นทั้งแนวนอนและแนวตั้ง

4. ขั้นตอนและรูปแบบการมีส่วนร่วม

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ (2528) (อ้างถึงใน ทานตะวัน อินทร์จันทร์, 2546) ได้ให้ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

1. การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา และพิจารณาแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทางแก้ไข และวางแผนหรือโครงการแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติการแก้ไขปัญหตามแผนและโครงการที่วางไว้
4. การรับประโยชน์จากโครงการ
5. การประเมินผลโครงการ

ฉอาน วุฒิกรรมรักษา (2526) ได้จำแนกการมีส่วนร่วมไว้ 5 ขั้นตอน คือ

1. ขึ้นกำหนดความต้องการ

2. ชั้นวางแผนดำเนินการ
3. ชั้นตัดสินใจ
4. ชั้นดำเนินการ
5. ชั้นติดตามผลงาน

นอกจากนี้ ยังได้แบ่งลักษณะการเข้าร่วมไว้อีก เป็นการร่วมประชุม ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมออกแรง ร่วมออกเงิน วัสดุ อุปกรณ์ และร่วมเป็นกรรมการ

เจมส์ คีดี ปิ่นทอง (2527) ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้เป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน

United Nations (1981) สหประชาชาติได้จำแนกตามลักษณะการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมแบบเป็นไปเอง (Spontaneous) ซึ่งโดยการอาสาสมัครหรือการรวมตัวกันเอง เพื่อแก้ไขปัญหาของตนเองโดยเป็นการกระทำไม่ได้รับการช่วยเหลือจากภายนอก ซึ่งเป็นรูปแบบที่เป็นเป้าหมาย
2. การมีส่วนร่วมแบบชักนำ (Induced) ซึ่งเป็นการเข้าร่วมโดยความต้องการความเห็นชอบหรือสนับสนุนโดยรัฐบาล ซึ่งเป็นรูปแบบทั่วไปของประเทศกำลังพัฒนา
3. การมีส่วนร่วมแบบบังคับ (Coercive) เป็นการเข้าร่วมโดยความต้องการความเห็นชอบหรือสนับสนุนโดยรัฐบาล ภายใต้การจัดการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือโดยการบังคับโดยตรง รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่ผู้กระทำได้รับผลทันทีแต่จะไม่ได้ผลในระยะยาวและมักจะมีผลเสียตรงที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในที่สุด

จากการศึกษาขั้นตอนและรูปแบบการมีส่วนร่วมจากนักวิชาการต่าง ๆ ข้างต้น ผู้ศึกษาสามารถสรุปได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมประกอบด้วย 6 ขั้นตอน (1) การกำหนดความต้องการ (2) การวางแผนงาน (3) การตัดสินใจ (4) การดำเนินการ (5) การติดตามผลงาน และ (6) การประเมินผลงาน อย่างไรก็ตาม อันที่จริงแล้ว กระบวนการมีส่วนร่วมไม่อาจสามารถกระทำได้ในทุกขั้นตอน แต่การมีส่วนร่วมของบุคคลจะมีอยู่ในเกือบทุกกิจกรรมของสังคม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจและประเด็นการพิจารณาที่อยู่ภายใต้เงื่อนไขพื้นฐานการมีส่วนร่วมว่า จะต้องมีโอกาสภาพ มีความเสมอภาค และมีความสามารถในการเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้การมีส่วนร่วมดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ทั้งนี้ ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด - 19) แม้รัฐบาลมิได้นำขั้นตอนและรูปแบบการมีส่วนร่วมมาประยุกต์ใช้ตั้งแต่ขั้นตอนแรก ก็เพื่อความรวดเร็วในการสั่งการและการตัดสินใจในระดับการบริหารจากบนลงล่าง เพื่อประโยชน์ส่วนรวมในการป้องกันและควบคุมสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด - 19) ให้ได้เร็วและมีประสิทธิภาพมากที่สุด โดยได้จัดตั้งศูนย์บริหารสถานการณ์โควิด-19 (Center of COVID-19 Situation Administration: CCSA) เพื่อทำหน้าที่กำหนดนโยบายและมาตรการเร่งด่วนในการบริหารสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น โดยให้คณะกรรมการอำนวยการเตรียมความพร้อมป้องกันและแก้ไขปัญหาโรคติดต่ออุบัติใหม่แห่งชาติ และศูนย์ข้อมูลมาตรการแก้ไขปัญหาจากโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด - 19) ปฏิบัติหน้าที่ภายใต้ศูนย์บริหารสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด - 19) ด้วย ซึ่งแนวทางการปฏิบัติตามมาตรการป้องกันโรคตามที่ทางราชการกำหนดเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด - 19) นั้น คือ สิ่งที่ประชาชนทุกคนในประเทศต้องมีส่วนร่วมในชั้นดำเนินการ สอดคล้องกับ ฉอาน วุฑฒิกรมรักษา (2526)

5. ประเภทการมีส่วนร่วม

เฉลียว บุรีภักดิ์ และคณะ (2545) สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) การมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกัน กล่าวคือ ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้วยอำนาจกว่า มีทรัพยากรหรือความรู้ดีกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากการกำหนดนโยบายของรัฐ โดยไม่รู้จักความต้องการของประชาชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นเพียงประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนเรื่องเท่านั้น

3. การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการพัฒนาด้วยความเท่าเทียมกันทุกฝ่าย จัดเป็นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริงของประชาชนตามแนวความคิดและหลักการพัฒนาชุมชน เมื่อนำมาใช้ในการเรียนรู้ จะสนับสนุนและส่งเสริมให้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

สุชาติ จักรพิสุทธิ์ (2547) ศึกษาเรื่องชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยเปิดโอกาสให้สังคม องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนและประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิหน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ ตั้งแต่การเริ่มคิด การพิจารณาตัดสินใจวางแผน การร่วมปฏิบัติ และการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชน

ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ

2. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีการเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้ง ค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้เข้ามามีส่วนร่วมเกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

จินตนา สุจางานนท์ (2549) ได้แบ่งประเภทของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมที่แท้จริง (Genuine Participation) เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการ ตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจบโครงการ เริ่มตั้งแต่ร่วมศึกษาปัญหาและความต้องการ ร่วมหาวิธีแก้ปัญหา ร่วมวางนโยบายและแผนงานร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ และร่วมปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ และร่วมประเมินผลโครงการ

2. การมีส่วนร่วมที่ไม่แท้จริง (No Genuine Participation) เป็นการมีส่วนร่วมเพียงบางส่วน โดยเฉพาะเข้าร่วมในการปฏิบัติตามโครงการที่ได้กำหนดไว้แล้ว เช่น การเข้าเป็นสมาชิก หรือการร่วมเสียสละแรงงาน เป็นต้น

เมตต์ เมตต์กรณจิต (2553) ได้กล่าวถึงประเภทของการมีส่วนร่วม โดยสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมโดยตรง การมีส่วนร่วมในการบริหารเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการตัดสินใจเป็นสำคัญ ดังนั้น ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบกิจกรรมโดยตรง เช่น ผู้บริหาร หัวหน้าโครงการมักจะเปิดโอกาสให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบของกรรมกรที่ปรึกษาที่ให้ข้อคิด ข้อเสนอแนะเพราะกิจกรรมบางอย่างอาจมีอุปสรรค ไม่สามารถแก้ไขให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี จึงจำเป็นต้องให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เพื่อให้ผลการตัดสินใจเป็นที่ยอมรับแก่คนทั่วไปหรือเกิดผลงานที่มีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมโดยตรงจึงมีสาระสำคัญอยู่ที่ว่า เป็นการร่วมอย่างเป็นทางการและมักทำเป็นลายลักษณ์อักษร เช่น คำสั่งแต่งตั้ง หนังสือเชิญประชุม บันทึกการประชุม เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมโดยอ้อม เป็นเรื่องของการทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้บรรลุเป้าหมายอย่างไม่เป็นทางการ โดยไม่ได้ร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการบริหาร แต่เป็นเรื่องของการให้การสนับสนุนส่งเสริมให้บรรลุเป้าหมายเท่านั้น เช่น การบริจาคเงิน ทรัพย์สิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน เข้าร่วมสมทบ ไม่ได้เข้าร่วมประชุมแต่ยินดีร่วมมือ เป็นต้น

จากการศึกษาประเภทการมีส่วนร่วมจากนักวิชาการต่าง ๆ ข้างต้น ผู้ศึกษาสามารถสรุปได้ว่า ประเภทการมีส่วนร่วมมีด้วยกัน 2 ประเภท คือ (1) การมีส่วนร่วมแบบเฉพาะเจาะจง คือ การที่ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในบางขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วมหรือในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนบางเรื่องเท่านั้น โดยภาครัฐเป็นผู้กำหนดว่าจะให้ประชาชนเข้ามา

มีส่วนร่วมเมื่อไหร่ อย่างไร เช่น ร่วมแสดงความคิดเห็น หรือร่วมตรวจสอบหลังจากที่มีการดำเนินการแล้วเสร็จ เป็นต้น และ (2) การมีส่วนร่วมแบบเปิดโอกาส คือ การที่ประชาชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วมหรือในทุกกิจกรรมด้วยความเท่าเทียมกันโดยภาครัฐเป็นผู้เปิดโอกาสนั้นให้แก่ประชาชน

ทั้งนี้ การที่รัฐบาลประกาศมาตรการเข้มข้นเพื่อรับมือโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด - 19) แสดงให้เห็นถึงความรุนแรงการระบาดของโรค โดยที่ก่อนหน้านี้มีคณะแพทย์ออกมาย้ำอย่างต่อเนืองให้ประชาชนอยู่บ้าน เพื่อหยุดการแพร่เชื้อเพื่อหมอบแบ่งเบาภาระของหมอที่ทำงานกันอย่างหนักอยู่ขณะนี้ จนเกิดที่มาของการรณรงค์ “อยู่บ้านเพื่อหมอ” หรือ “อยู่บ้านเพื่อชาติ” #อยู่บ้านหยุดเชื้อเพื่อชาติ ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมโดยอ้อม คือ แม้ไม่ได้ร่วมในการตัดสินใจในกระบวนการบริหาร แต่เป็นเรื่องของการให้การสนับสนุนส่งเสริมให้บรรลุเป้าหมาย โดยความร่วมมือกันของประชาชนทุกคน สอดคล้องกับ เมตต์ เมตต์การ์ณัจฉิต (2553)

6. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในการบริหารจัดการหรือการจัดโครงการ/กิจกรรมใด ๆ ก็ตาม สิ่งที่สำคัญต่อการตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนมีหลายประการ ทั้งด้านปัจจัยตัวบุคคล องค์กร และชุมชน ทั้งนี้ ภาครัฐจำเป็นต้องคำนึงถึงการส่งเสริมสนับสนุนช่วยเหลือประชาชน เพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ด้วย เพื่อให้ดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์

ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมเกิดจากความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือ หรือมีเกียรติยศ ตำแหน่ง อำนาจบีบบังคับที่เกิดจากคนที่มีความเหนือกว่า ทำให้เกิดการบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่าง ๆ (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2527)

ปัจจัยที่ผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น ปรัชญา เวสารัชช (2528) ได้กล่าวถึงดังนี้

1. ปัจจัยสภาพแวดล้อม ทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง และความปลอดภัย
2. ปัจจัยผลักดันจากบุคคลอื่นโดยเฉพาะผู้นำ
3. ปัจจัยที่เป็นรางวัลตอบแทน เช่น ค่าตอบแทนแรงงาน เงินปันผลจากสหกรณ์ออมทรัพย์
4. ปัจจัยภายในตัวบุคคล ได้แก่ ความคาดหวังในประโยชน์ส่วนรวม ความรู้สึกเกรงใจไม่กล้าปฏิเสธเมื่อถูกชักชวน หรือ

ความรู้สึกว่าเป็นพันธะที่ต้องเข้าร่วมเพื่อให้เกิดความสามัคคี

อนุภาพ ภิรตลาภ (2528) เห็นว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนได้แก่ ความเกรงใจผู้ที่มีสถานภาพที่สูงกว่า ความต้องการเป็นกลุ่มเป็นพวก ความเชื่อในตัวผู้นำความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ของราชการคำนึงถึงผลประโยชน์ตอบแทน การยอมรับแบบอย่าง ความไม่พอใจต่อสภาพแวดล้อม การยอมรับในอำนาจรัฐและฐานะทางเศรษฐกิจ

ชัช ชาญจิกุล (2529) เห็นว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนามี 5 ประการ ได้แก่ ปัจจัยด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และด้านจิตวิทยาทางสังคม

William W. Reeder (1974) (อ้างถึงใน ไชยชนะ สุทธิวิรัชย์, 2536) ยังกล่าวว่า ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการกระทำหรือพฤติกรรมของมนุษย์โดยมีความเชื่อว่า ปัจจัยภายนอก คือ สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมไม่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการตัดสินใจ แต่บุคคลจะแปลงสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมเหล่านั้นมาสู่ตัวบุคคลในรูปแบบของความเชื่อ (Beliefs) และความไม่เชื่อ (Disbeliefs) ซึ่งจะเป็นเหตุผลที่จะทำให้บุคคลตัดสินใจเลือกกระทำพฤติกรรมซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายด้านคือ

1. ปัจจัยที่ตั้งจุดให้เกิดการกระทำ ได้แก่ เป้าหมาย (Goals) ความเชื่อ (Belief orientation) ค่านิยม (Value Standards) นิสัยและขนบธรรมเนียม (Habits and Custom)
2. ปัจจัยผลักดันให้เกิดการกระทำได้แก่ความคาดหวัง (Expectations) ข้อผูกพัน (Commitments) และการบังคับ (Force)
3. ปัจจัยสนับสนุนได้แก่โอกาส (Opportunity) ความสามารถ (Ability) การสนับสนุน (Support) เป็นแรงกระตุ้นให้คนกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดลงไป

Bertrand, Alvin L. (1972) (อ้างถึงใน วัชรภรณ์ เอี่ยมสะอาด, 2538) ที่พบว่า ปัจจัยทางวัฒนธรรมของประชาชนที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วม ได้แก่ ลักษณะของบุคคล คือ อายุ เพศ สถานภาพทางสังคม อาชีพ การศึกษา ถิ่นที่อยู่อาศัย ระยะเวลาในท้องถิ่น ค่านิยม และทัศนคติ

จากการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนจากนักวิชาการต่าง ๆ ข้างต้น ผู้ศึกษาสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ สิ่งที่มีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลและสังคม ประกอบด้วย 3 ปัจจัย ได้แก่ (1) สภาพแวดล้อม เช่น ที่อยู่อาศัย รายได้ วัฒนธรรม การเมือง และความปลอดภัย (2) บุคคล เช่น ผู้นำ เจ้าหน้าที่ของรัฐผู้มีอิทธิพลทางสังคม เป็นต้น และ (3) สิ่งตอบแทน เช่น ค่าแรง เงินรางวัล เงินปันผล เป็นต้น

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด - 19) ที่เกิดขึ้น ประชาชนทุกคนรับรู้และตระหนักถึงเรื่องความปลอดภัย เพราะเป็นสิ่งที่กระทบต่อสุขภาพอนามัยของตนเองโดยตรง รวมทั้งในปัจจุบันยังไม่มีวัคซีนป้องกันและยาที่สามารถรักษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเป็นการกระตุ้นให้เกิดปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนได้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะภาครัฐจะออกมาตรการใด ประชาชนส่วนมากยินดีทำตามมาตรการนั้นอย่างไม่ลังเลใจ

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทานตะวัน อินทร์จันทร์ (2546, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อยเทศบาลเมืองลำพูน 4 ลักษณะ ได้แก่ การมีส่วนร่วมตัดสินใจ การมีส่วนร่วมปฏิบัติงาน การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมประเมินผลการพัฒนาชุมชนย่อย ผลการศึกษาพบว่า คณะกรรมการชุมชนมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง โดยมีส่วนร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับการประชุมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน การคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน การคิดค้นวิธีการแก้ปัญหาของชุมชน ค้นหาความต้องการของชุมชนและเสนอต่อเทศบาล การตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่น ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม และการศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุที่เกิดขึ้นในชุมชน การมีส่วนร่วมปฏิบัติงานเกี่ยวกับการส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีและสร้างความสามัคคีในชุมชน การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสนองความต้องการของชุมชน การดูแลสาธารณสมบัติของชุมชน การบริหารกิจกรรมและประสานงานขอความร่วมมือระหว่างชุมชนกับเทศบาล การจัดหรือปรับปรุงการบริหารงานพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การวางแผนงานหรือโครงการต่าง ๆ ของชุมชน การกำหนดกฎระเบียบต่าง ๆ ของชุมชน และการใช้แรงงานหรือบริจาคทรัพย์เพื่อนำไปพัฒนาชุมชน การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการช่วยเหลือจากส่วนกลาง เช่น โครงการกองทุนหมู่บ้าน การฝึกอบรม ทัศนศึกษา การพัฒนางานด้านสาธารณสุขโภชนาการ การส่งเสริมอาชีพ และการศึกษาให้กับชุมชน กิจกรรมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน เช่น การทำอาหาร การผลิตสินค้าของชุมชน การร่วมรับแจกวัสดุสิ่งของ เช่น เครื่องอุปโภคบริโภค และการรับค่าตอบแทนหรือของรางวัล การมีส่วนร่วมในการประเมินผลเป็นลักษณะการแสดงความคิดเห็นหรือร้องทุกข์เกี่ยวกับปัญหาที่ประสบได้โดยตรงการจัดทำประชาพิจารณ์หรือจัดประชุม เพื่อรับฟังความคิดเห็นโครงการพัฒนาเทศบาลที่สำคัญ การประเมินผลโครงการต่าง ๆ ของชุมชน การแต่งตั้งตัวแทนของชุมชนให้มีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดซื้อจัดจ้างโครงการพัฒนาเทศบาล การควบคุมตรวจสอบการปฏิบัติงานของเทศบาล แต่คณะกรรมการชุมชนมีส่วนร่วมในระดับน้อยในการร่วมเป็นคณะกรรมการประเมินผลแผนงานหรือโครงการพัฒนาชุมชนของเทศบาล ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนพบว่า ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ และปัจจัยด้านการได้รับการฝึกอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนย่อย มีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนย่อยในเขตเทศบาลเมืองลำพูนที่แตกต่างกัน คือ คณะกรรมการที่มีอายุน้อย และคณะกรรมการที่ได้รับการฝึกอบรม มีแนวโน้มของการมีส่วนร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผลในการพัฒนาชุมชนย่อยมากกว่าคณะกรรมการที่มีอายุมาก สำหรับปัจจัยด้านรายได้นั้นมีผลต่อระดับการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากการพัฒนาชุมชน คือ คณะกรรมการที่มีรายได้น้อยมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์มากกว่า ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชน คือ การศึกษา

วิไลลักษณ์ สุวจิตตานนท์ (2552) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษาประชาชนในเขตเทศบาลพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการดูแลรักษาและด้านการค้นพบสาเหตุของปัญหา อยู่ในระดับสูงด้านการปฏิบัติงาน ด้านการวางแผนดำเนินงาน และด้านการประเมินผล อยู่ในระดับปานกลาง

มณฑล เอกอดุลย์พันธ์ (2553) ได้ศึกษาวิจัย การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาตลาดน้ำตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบริเวณตลาดน้ำตลิ่งชัน อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน เรียงตามลำดับ ดังนี้ คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการศึกษาปัญหา ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล และด้านการมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและปรับปรุงแก้ไข ตามลำดับ

8. บทสรุป

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาขออนุญาตว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินงานภาครัฐ หมายถึง การส่งเสริมสนับสนุนและเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมขององค์กรภาครัฐ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในการร่วมคิด ร่วมวิเคราะห์ปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมตัดสินใจ ร่วมติดตามตรวจสอบการดำเนินการ รวมทั้งร่วมรับผลประโยชน์หรือผลกระทบจากการดำเนินการ

ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินงานภาครัฐนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะช่วยให้การดำเนินการใด ๆ ที่เกิดจากรัฐมีทิศทางและพลังในการขับเคลื่อนที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งสังคม ก่อให้เกิดกระแสความตื่นตัวของคนในสังคม เกิดพลังความสามัคคี เป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐ ท้ายที่สุดก็จะสามารถทำให้สิ่ง ๆ นั้นบรรลุวัตถุประสงค์ เหมือนกับที่รัฐบาลมีมาตรการให้ประชาชนเว้นระยะห่างทางสังคม (Social Distancing) ในขณะนี้เพื่อลดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด - 19) อยู่บ้านหยุดเชื้อเพื่อชาติ

เอกสารอ้างอิง

- โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (2528). (อ้างถึงใน ทานตะวัน อินทร์จันทร์, 2546) แนวคิดไทยเรื่อง เจ็บไข้ได้ป่วย. กรุงเทพฯ: ศูนย์ประสานงานการแพทย์และเภสัชกรรมแผนไทย, กระทรวงสาธารณสุข.
- จินตนา สุจางานนท์. (2549). การศึกษาและการพัฒนาชุมชน. เชียงใหม่, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2527). การบริหารงานพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ฉอาน วุฒินิกรรักษา. (2526). ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการสร้างงานในชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการที่ได้รับรางวัลดีเด่นของตำบลคิ่งพะยอม อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสังคมสงเคราะห์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เฉลียว บุรีภักดิ์ และคณะ. (2545). ชุดวิชาการวิจัยชุมชน ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง.หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิตการจัดการจัดการและประเมินโครงการ. นนทบุรี, เอส. อาร์. พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์.
- ชติชยณ เชียงใหม่. (2533). การมีส่วนร่วมของประชาชนและการสนับสนุนการพัฒนาขององค์กรประชาชน กรุงเทพฯ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ทานตะวัน อินทร์จันทร์. (2546). การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อย ในเขต เทศบาลเมืองลำพูน. การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธวัช เบญจาทิกุล. (2529). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของชาวนาในการพัฒนา: หมู่บ้านชาวเขาชนเลิการประกวดหมู่บ้านพัฒนาตัวอย่างของศูนย์พัฒนาแลสงเคราะห์ชาวเขาจังหวัดเชียงใหม่ ประจำปี พ.ศ. 2527. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์.(2527). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2553). การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม: ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และราชการ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ, บัคพอยท์.
- มณฑล เอกอดุลย์พันธ์. (2553). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กรณีศึกษาตลาดน้ำตลิ่งชัน เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขารัฐศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. (2526). การพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ, ไทยอนุเคราะห์ไทย.
- ยุพาพร รุปงาม. (2545). การมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงบประมาณในการปฏิรูป ระเบียบราชการ. ภาคนิพนธ์ศิลปะศาสตร์ มหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วิไลลักษณ์ สุวจิตตามนท์.(2552). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษาประชาชนในเขตเทศบาลนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการผังเมือง, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุจินต์ ดาววีระกุล. (2527). ปัจจัยที่มีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้าน: กรณีศึกษาเฉพาะกรณี หมู่บ้านชนะเลิศการประกวดหมู่บ้านดีเด่นระดับจังหวัดของจังหวัดนครสวรรค์ ประจำปี พ.ศ. 2527. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุธี ศรสวรรค์. (2538). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของมุสลิม: ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลคลองตะเคียน อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพัฒนาสังคม, คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุชาติ จักรพิสุทธิ์. (2547). ปฏิรูปการศึกษาในสังคมไทยชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษานอกวิชาการมหาวิทยาลัยเที่ยงคืน Retrieved from http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document_9562.html.
- อคิน รพีพัฒน์. (2525). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคม และวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ, ศักดิ์โสภณการพิมพ์.
- อนุภาพ ธีรลาภ. (2528). การวิเคราะห์เชิงสมมติฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท, ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาบริหารรัฐกิจ. คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อิระวัชร จันทระประเสริฐ. (2541). (อ้างถึงใน ณรงค์ วารีชล, 2551) แรเงากับการมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ, กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม.
- Bertrand, Alvin L. (1972). (อ้างถึงใน วัชรภรณ์ เอี่ยมสะอาด, 2538). "Definitions and Strategies of Rural Development : A Search for Coherence and Congruity". Sociologic Ruralis, Vol. XII, No. 3/4.
- Erwin, W. (1976). (อ้างถึงใน ปรีดา เจษฎาวรวงศ์, 2550). Participation Management: Concept Theory and Implementation. Atlanta: Georgia State University
- Kasperson, R.E. and Breitbank. (1974). (อ้างถึงใน ทานตะวัน อินทร์จันทร์, 2546) Participation, Decentralization and Advocacy Planning. Resource Paper No.25. Washington D.C.: Association of American Geographers.
- United Nations, (1981). Yearbook of International Trade Statistic. United Nations: UN Press.
- William W. Reeder. (1974). (อ้างถึงใน ไชยชนะ สุทธิวรชัย, 2536) Some Aspects of the Informal Social Participation of Farm Families in New York State. Cornell University. (Unpublished Ph.D. Dissertation).